

in sibi futuros tãto tempore inimicos, benignitas. Quam sic cognoscere possimus, & in ea lætari & exultare, ut in sublimi cœlorum regia, in symphonia angelorũ, & choro sanctorum omnium, perenniter laudemus patrem miserationum omnium, & filium eius redemptorem omnium saluandorum, & spiritum sanctum omnium largitorem charismatum: qui tres unum sunt, unus deus, una maiestas. Cui omnis honor, omnis gloria, omnis potestas, in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT SEXTVM DECI MV M.

137

Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues, qui habebat uillicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Et uocauit illũ, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationẽ uillicationis tuæ, iam enim non poteris uillicare. Ait autem uillicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me uillicationem? Fodere non ualeo, mēdicare erubescō. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à uillicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quātum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitq; illi: Accipe cautionẽ tuam, & sede, citò scribe quinquaginta. **137** Deinde alio dixit: Tu uero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus uillicũ iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. **138** ¶ Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, **139** quod uestrum est quis dabit uobis? ¶ Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Aut enim unum odiet, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & **140** alterum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ. ¶ Audiebant autem omnia hæc pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante deum. Lex & prophetæ, usq; ad Ioannem: ex eo regnum dei euangelizatur, & omnis in il **141** lud uim facit. Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, **141** mœchatur: & qui dimissam à uiro ducit, mœchatur. ¶ Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat. Sed & canes ueniebant, & lingeabant ulcera eius. Factum est autẽ, ut moreretur mēdicus, & portaretur ab angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem diues, & sepultus est in inferno. Eleuans autem oculos suos cum

35 suos cum esset in tormentis, uidit Abrahā à longè, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamatis dixit: Pater Abrahā miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abrahā: Fili, recordare quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero
 40 cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos nō possint, neq; inde huc transmeare. Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domū patris mei. Habeo enim quinq; fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hūc locum tormentorū. Et ait illi Abraham: Habent Moysen & prophetas, audiāt illos: At ille di-
 45 xit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

ANNOTATIONES BREUES XLIII. CIRCA LITERAM CAP. XVI.

2	uullicum ὀικονόμορ œconomum	βάτους batos	22	deridebant ἐξεμυκτίζον sublannabant		
	dispensatorem & infra.	10	cautionem ἐχράμμα literam	24	quod * ἐρίη	
2	diffamatus est διδόχθη delatus est	10	sede, καθίσασα cum sederis	25	ex eo, ἀπ' τότε ex tunc ab eo tempore.	
3	quali dissipasset ὡς διασκορπίζωρ ueluti dissipans	11	alio αἰή	28	mœchat, & * πᾶς οἷς	
3	bona τὰ ὑπάρχοντα facultates	11	tritici. * Ⓞ Et literas τὸ χράμμα singulare.	30	Et erat quidam ἄνθρωπος Ⓞ δέ τις ἦρ Homo aut quidā erat	
4	uullicationis τῆς οἰκονομίας œconomiae, dispensationis & infra.	12	15	iniquitatis: τῆς ἀδικίας iniustitiæ & infra.	30	iacebat ἐβέβλητο porrectus erat ianuam ἔν πυλῶνα uestibulum.
4	iam enim non poteris οὐ γὰρ δυναθήσῃ nō em poteris posthac non enim poteris ultra	16	maiori πολλῶ multo & infra. modico ἐλαχίσω minimo	31	plenus: * καὶ & diuitis, — & nemo illi dabat.	
5	uullicare οἰκονομῆρ	17	iniquus ἀδικⓄ & infra.	31	34 sepultus est. * καὶ Et 34 Eleuans — autem 35 uidit ὄρᾳ præfens.	
7	Scio ἔγνωρ Noui	20	adhærebit, ἀνθέξεται amplectetur	35	35 sinu τοῖς κόλπῃς plurale.	
8	Conuocatis itaq; καὶ προσκαλεσάμεν Ⓞ Et accersitis	22	hæc * καὶ &	36	ut καὶ &	
9	cados			38	dixit — illi	

38	recepisti * σου tu	40	Et in his omnibus	hiatus;
38	bona * σου tua		καὶ ἐπὶ πάντων τοῖς	uorago
39	hic		Et super hæc omnia	43 tormentorum. - Et
	ὧδε	40	chaos	τῆς βασάνου
	aduerbium loci.		χάσμα	singulare.

COMMENTARIUS IN CAPVT SEXTVM DECIMVM

157

Mox subdit Lucas parabolam œconomi, id est dispensatoris cuiusdam diuitis, dicens. ¶ Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidã erat diues, qui habebat uillicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Et uocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem uillicationis tuæ, iam enim non poteris uillicare. Ait autem uillicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me uillicationem? Fodere non ualeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à uillicatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaq; singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quãtum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitq; illi: Accipe cautionem tuam, & sede, citò scribe quinquaginta. Deinde alij dixit: Tu uero quãtum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe literas tuas, & scribe octoginta. Et laudauit dominus uillicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Et ego uobis dico, facite uobis amicos de mammona iniquitatis: ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. ¶ Hac nos parabola instruit dominus, ut si deus fecerit nos rerũ suarum dispensatores, datis nobis opibus & diuitijs, habeamus eam prudentiam in uita spiritali ad uitam obtinendam sempiternam, quam habent dispensatores terrenorũ dominorum in uita temporalis ad uitam obtinendam temporalem: quod de œconomo domini temporalis ostendit, quem dominus ipsius accusatum, quod bona sua dissiparet accersiuit: ut significaret illi reddendam esse rationem dispensationis, procurationisq; ei commissæ, quodq; ultra non esset res suas dispensaturus. Quæ eum ipsi uictũ sola suppeditare posset, cogitauit tunc quidnam facturus esset, ut amotus uiuere posset: nam fodere non ualebat, laboriosam uel artem exercere: mēdicare uero erubescibat. Confugit itaq; ad mundanam prudentiã, quæ est quomodocunq; uiuendi astus. Accersiuit enim singulos quosq; domini sui debitores, antequã œconomiæ suæ redderet rationem. Et eum qui primus uenerat, interrogauit, quantum deberet domino suo. Qui respondit: Centum batos olei, ut uerbi causa centum dolia. Cui literam suã centum batorum obligatoriam restituit, & nouam sibi scribi iussit obligationis quinquaginta solum batorum. Itaq; ut illum faceret sibi amicum, quinquaginta batos ab obligatione detraxit, quos illi dimisit. Eum qui secundus uenerat, similiter interrogauit, quantum deberet domino suo. Qui respondit: Centum coros tritici, ut uerbi causa centum modios tritici. Cui obligationis centum cororum reddita litera, iussit nouã scribi, quæ solum obligationem cõtineret octoginta cororum. Itaq; dimisit illi uiginti coros, ut eum sibi faceret amicũ. Et ita fecit alijs. Postea uero quã ab œconomiæ domini sui officio amotus fuit, apud illos uiuebat, nunc ab hoc, nunc ab illo amice receptus. Quod ubi dominus eius intellexit, laudauit œconomi sui astũ, prudentiamq; prudentiam dico mundanam, etsi id fecerit in fraudem sui. Quid enim est œconomus iniquitatis, nisi œconomus iniquus? Quid est, filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt: nisi astutiores sunt ut prouideãt sibi in mūdana, temporalisq; uita, quã filij lucis, qui sunt filij dei, ut sibi prouideãt in coelesti, æternaq; uita? Ergo si adsunt nobis diuitiæ (hoc enim mammona significat) intelligamus nos esse dispensatores & œconomos summi domini: & ea simus prudentia, ut ex ipsis faciamus nobis amicos

bis amicos, qui recipiant nos, nō in domibus suis terrenis ac temporalibus, sed in cœlestibus, æternisq; habitaculis, distribuendo scilicet pauperibus, indigentibusq; & illis in pia, sanctaq; opera utendo. Sed quādo recipient nos? Cū amouebimur ab œconomia. Quando id erit? In fine huius præsentis uitæ. Quod insinuat dominus cū ait: Ut cum defeceritis, id est cum ad finem huius uitæ ueneritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Sed cur mammona, id est diuitiæ uocantur iniquæ? Quia ferè per ipsas, & propter ipsas omnes in hoc mūdo iniustitiæ fiunt. Non quod de se sint iniustæ, sed quod peruersus usus earum faciat eas dici iniustas. Ergo si illis bene utantur filij lucis, iustæ sunt, et si eadem aliorum usu aut sint, aut fuerint iniustæ. Et quia sine cōparatione plures in hoc mundo iniuste illis (quæcunq; sint) utuntur, quàm iuste: ideo potius dicuntur iniustæ quàm iustæ, iniquæ quàm æquæ. Quas hominibus dari ad probationem fidelitatis erga magnum totius uniuersi dominum, insinuat dominus, cum subdente Luca, ait. ¶ Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. Et qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uestrum est quis dabit uobis? ¶ Quem putas esse regium quæstorem, qui prius probatus nō fuerit in minoribus œconomijs, in quibus inuento fideli, gradatim maiores committæ sunt, & tandem quæstura ipsa quæ maxima est? Quod si quis in infima œconomia repectus sit infidelis, nunquam maior illi committitur, quāto minus maxima? Sic omnium rex & dominus, quibusdam diuitiarum œconomiam committit, quæ est omnium infima: in qua si quis reperiatur infidelis, dignus est ut ab omnibus alijs maioribus & ueris excludatur œconomijs. Et qui probatus est ut dispensaret aliena, & non dispensauit, aut male dispensauit: quis eum dominum faciet ut dispense, aut dispensare possit propria? Certè quos deus reperit indignos trāsitorijs bonis, neq; dignos existimabit æternis. Et qui sibi fidem non seruat in parujs, super magna illum nō committet: sed bonis priuabit maximis, quæ uera sunt, quæ sempiterna, quæ immensa. Studeamus ergo in hoc mundo fidelitati, alioqui futurorum bonorū, quæ sola uera, magna, & permanentia sunt, nulla portio nobis futura est. Deinde subdit Lucas parabolam domini, quod nemo potest duobus dominis seruire, dicente ipsemet domino. ¶ Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Aut enim unum odiet, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis deo seruire, & mammonæ. ¶ Hanc parabolam habet Matthæus cap. 6. numero. 58. Et has parabolas proposuit dominus aduersus auaros, è quorum numero aliqui præsentis erant, quos curare uolebat: hæc enim est bona dei uoluntas. Sed sic insaniunt homines, ut etiam deo perse curare uolente, ipsi sanari nolint. Quod indicat Lucas per subsequentem sermonem, dicens: ¶ Audiebant autem omnia hæc pharisæi qui erant auari, & deridebant illum. ¶ Et ait illis: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus altū est, abominatio est ante deum. Lex & prophetæ, usq; ad Ioannem: ex eo regnum dei euangelizatur, & omnis in illud uim facit. Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à uiro, ducit, mœchatur. ¶ Malūt infelices huius seculi homines seruire māmōnæ, id est diuitijs, quàm domino cœli & terræ: immo ipsum odio habent & contemnunt. Et quomodo nō contemnerent, quando derident ipsum propter diuitias? Et tamē iusti uideri uolūt apud homines, quasi uoluntatem dei facientes, & tales haberi. At deus corda intuetur, qui bus cognoscuntur dei contemptores & irrisores: & superbia eorum abominatio est ante deū. Quod subditur, quod lex & prophetæ usq; ad Ioannem, de lege ueteri & prophetis ueteris legis est dictum. Ioannes enim ueterem legem, & omnes ueteris legis clausit prophetas. & τὸ π, ex tunc, ab eo tempore regnum dei euangelizatur. Si

138

139

140

quidem à CHRISTO incœpit gratia & ueritas, & euangelica uiuendi norma: quam tunc apprehēdebant ij, qui quodam impetu mentis rapiiebantur ad CHRISTVM audiendum, quorum & spiritus CHRISTI carnem mortificabat. Sicut enim ad Ioannē uenientes, uolentiā asperitate & abstinentiā exteriorē carni faciebant: sic omnis qui uenit ad CHRISTVM, uolentiā interiorē carni affert, id est mortificationem affectuum carnalium. Et de hoc quoq; Matthæus tractat cap. undecimo, numero. 108. Et quod adijcit: Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm de lege unum apicem cadere. id Matthæus habet cap. quinto, numero. 36. Et per *משאלא*, id est apicē hic, & apud Matthæum etiā per *iota*, quod minimum est in elementis Hebræorū, aliquid paruum ac minutum intelligere debemus non casurum à lege, quo ad intelligentiam, quæ est spiritus, non quo ad literam, quam in multis à tempore CHRISTI, & ante, stilus scribarum mendax uitiauit ac uitiauerat. At uerba Lucæ & Matthæi repetamus, ut huius rei dilucidior appareat intelligentiā. Lucas sic habet: Facilius est autem cœlum & terram transire, quàm de lege unum apicem cadere. & Matthæus capite quinto hoc pacto: Amen quippe dico uobis, donec transeat cœlum & terra, *iota* unū, aut apex unus non præteribit à lege, donec omnia fiant. Quæ domini uerba prætere uidentur, quod quicquid de ipso in lege scriptum est, etiā si humile sit: quāto minus si sublime (humile autem est, quod de humanitate eius, et si sublimius sit hominibus, scriptum est: sublime autem omnino, quod de diuinitate eius) elabi non potest, quin ita eueniat usq; ad consummationem seculi, cum omnes iudicaturus adueniet: & id Esaiæ implebitur: *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent.* Sed nūquid per apices, intelliguntur profodiæ quædam Hebræorum, quas nōnulli spiritus & uocales eorum appellant: Id sanè haud crediderim: sed potius per apicem, summitatem, & fastigium literarum intellexerim. Quandoquidem Moses & prophætæ sine illis pūctis & lineolis legem tradiderunt: ut & ipsi Hebræi nunc etiā ingenuè fatētur. Quare nequaquam de lege ipsa sunt, sed adiectitiæ quædam: ut litera ipsa ad eā, quam ipsi rabini eorum uoluerunt, coartaretur intelligentiā. Quod duo Iudæi Nephthalim & Ben asser (ut libri eorum cōtinent, nec ipsi diffitentur) facere aggressi sunt. Caterum huiusmodi Hebræorum adiectitiæ, apices non sunt: sed ut plurimum ima literarum occupant: & licet aliquod summum obtineat locum, nihil tamen ad literam, aut legē attinet. Quare si nonnulla, etiā non pauca, in lege ueteri olim malitiā corrupti Iudaica, ut manifestant correctiones magistrorū, aut uerius corruptiones, quas appellant *TRINQUIN SOPHRIM*, id est aptationem scribarum, nihil contra domini dictum penitus facit, immo corroborat illud. Quandoquidem & ipsos scribas id aliquando facturos, spiritus dei per Hieremiam capite octauo prædixerat, dicens: *Quomodo dicitis, sapientes sumus, & lex domini nobiscum est: Verè mendacium operatus est stilus mendax scribarum, confusi sunt sapientes, perterriti & capti sunt: uerbum enim domini proiecerunt.* Verum, etiā si multa in lege eorum secundum literam deprauata, corruptaq; sunt: nihil tamen de spiritu ac ueritate literæ usq; ad cōsummationem seculi cadet, præteribit, deficiet ue. Etsi enim litera corrūpitur, spiritus tamē est incorruptibilis, & æternus: & ueritas per dominum enunciata, cœlo & terra solidior permanebit in æternū. Et quod subdit dominus de uxore non dimittenda, & de dimissa ab altero non ducenda, similiter & de uiro: id habet Matthæus cap. undeuigesimo, numero. 185. His itaq; positis parabolam, aut uerius rem gestam, qua & auaritiā, & ambitio, & uoluptas, & (ut uno uerbo dicam) omnis mundi luxus, ipsaq; caro taxatur, pharisæis, auaris, ambitiosis, uoluptarijs, mundanis, carnalibus, immortificatisq; proponit dominus, dicens.

141 » **C**Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius
 » ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis: & nemo illi dabat.

illi dabit. Sed & canes ueniebant, & lingeabant ulcera eius. Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahamæ. Mortuus est autem & diues, & sepultus est. Et in inferno eleuans oculos suos, cum esset in tormentis, uidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius, & ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei: & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ut ij qui uolunt hinc transire ad uos non possint, neq; inde huc transmeare. Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen & prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credent. ¶ Cum dicitur, Erat diues: notatur auaritia, nam si adsunt diuitiæ, & cor non apponitur, nisi ad sanctè utendum: is nō diues, sed aut pauper spiritu, aut liberalis, aut quod est talibus maxime proprium, misericors dicitur. Cum, Qui induebatur purpura & bysso: notatur fastus, & ambitio. Cū uero, Et epulabatur quotidie splendide: luxus & intemperantia. At Lazaro uita prorsus dispar ac dissimilis erat. Non diues erat, sed pauper: nam mendicus. Non uestitus purpura & bysso: nam iacens ad ianuam diuitis, plenus ulceribus. Non in luxu & intemperantia uiuens: quia cupiens saturari de micis quæ cadebāt de mensa eius, & nemo illi porrigebat. Et nemo (inquit) illi dabit: ubi taxatur illiberalitas, non solum diuitis, sed & eius famulitij: quorum omnium nulla fuit misericordia, aut certè minor quàm canum: quia ueniebant canes, & lingeabant ulcera eius, in quo adhuc mendici nuditas intelligit. Et nomen pauperis (ut dictum est) Lazarus: quod si interpretemur, adiutor à deo dicitur, ut intelligamus pauperum adiutorium à domino esse: etsi tales mundus iudicet destitutos, & sine ullo adiutorio. Et his circumstantijs sumptis de nomine pauperis, de ulceribus, de recubitu ad ianuam diuitis, de canibus lingentibus, de diuitis purpura & bysso, de splendido uictu, de morte priore pauperis, & subsequente diuitis, qui presentes erant, intelligere poterant de quibus dominus loquens, texeret historiam. Vterq; mortuus est, sed ut dispar fuit uita, ita & post obitum dispar euentus. Nā anima pauperis per angelos bonos deducta est in sinum Abrahamæ. Diues autem sepultus est, & anima eius per angelos malos (quod ex opposito intelligitur) deducta in infernū. Hic, pauper, qui olim diues: illic, diues Lazarus, qui olim pauper. Hic, iste ægrotat, & tormentis cruciatur: at illic, Lazarus sospes exultat. Ille in mundo opem petebat ab isto, & ei negata est: iste nunc petit ab illo, & ei quoq; negatur. Ille cum angelis perpetuò est lætaturus: iste cum dæmonibus fortè etiam perpetuò cruciandus. Ecce finis auaritiæ, fastus, & intemperantiæ huius, & paupertatis, humilitatis, & patientiæ illius. Et colpum, id est sinum Abrahamæ, procul esse à uoragine inferni, ubi diues receptus est, indicat sermo Abrahamæ. Inter nos (inquit) & uos chaos magnum (id est hiatus magnus) firmatum est, hoc est collocatum, ut ij qui uellent hinc transire ad uos nō possint, neq; inde huc transmeare. Certum est enim, ex sinu Abrahamæ nullum ad infernum suppliciorum locum, uelle transire: quod si uellent, etiam non possent. At in illa statione, nunc neq; Abraham, neq; Lazarum esse: sed cum CHRISTO ascendisse, & nunc cū angelis in regione cœli lætari, nulli dubiū esse debet. Quod adijcit de quinque fratribus qui adhuc erant in domo patris diuitis: indicium etiam quoddam est, quo cognosci posset de quonā diuite dominus loqueretur. Et quod manibus, id est animis defunctorum non nihil etiam apud inferos inesse possit erga suos boni affectus, indicant hæc uerba diuitis: Ne ueniant in hunc locum tormentorum. Sed esto id optaret,

P A R A
D O
X
V
M

Esais. 53.

ne augetur eius cruciatus, quod tamen adiicit: Agent poenitentiam, bonum illis erat, & solum quidem illis bonum. Quod si animae miserorum possunt alijs bonum optare, quanto magis animae beatorum, semper bonum & solum bonum optant? At, ut hic non nihil de diuite illo epulone repetamus, si omnino inficiaberis animas damnatorum posse bonum optare alijs: id ex hoc loco concedas oportet, apud inferos expiationum esse locum, quem non pauci purgatorium appellant, in quo ipse diues esset, quippe cum bonum optare uideatur. Ex eo enim populo erat, qui sacrificijs & purificationibus satisfaciebant peccato: siue, ut plerique dicunt, reatu atque culpae, etsi non poenae. Quod autem ex eo esset populo, innuit Abraham, cum ait: Filii, recordare. Ecce quomodo de filijs erat Abrahæ, & populo Hebraico. & subdit: Quod recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Ecce quomodo poena non erat illi dimissa. Quod si culpae satisfecerat, cum diues & splendidus esset, sed non poenae (sacrificia enim poenam non adimebant, sed reatum, culpam uero purgabant, & satisfaciebant peccato, apud deum autem nullum malum manet inultum) restabat profecto ei sola satisfactio poenae, quam in flamma exolvebat. Non quod negem quibus uult deus, simpliciter ipsum & culpam, & poenam condonare, acceptatis pro satisfactione poenae eorum, CHRISTI saluatoris poenis, sicut scriptum est: Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, sed id maxime post aduentum eius, & perfectissimam fidem ac fiduciam, & flammantem charitatem in eum habentibus: nam misericordiae dei in CHRISTO multae sunt & incomprehensae, sine cuius poenis, nullus unquam suis ad aeternam salutem potuisset deo satisfacere. Sed dices id, Et sepultus est in inferno: indicat perpetuo damnatum. Verum lectio Graeca non sic habet: quia id, in inferno, non ad praecedens sepultus est, refertur, sed ad sequens, eleuans. Quod ex coniunctione Graece adiecta inter sepultus est, & in inferno, promptissime dinoscitur. Sic enim legitur: *Ἐτάφη καὶ ἐν τῷ ἁβρᾶμ ἐπέταξεν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὅτε ἔτι ἦν ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν*, id est, & sepultus est. Et cum in inferno eleuasset oculos suos, & esset in tormentis, uidet Abraham à longe. Etenim cum pompa corpus humi sepultum est (quod ex his uerbis saluatoris conijcere licet: Qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide) perinde ut caeterorum diuitem ac splendorum corpora sepeliri solent. Et quis dicat hoc esse sepeliri in inferno? Adde quod cum Abraham respondet ei: Filii, recordare quod recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Dicendo, filii, uerbo consolationis eum alloquitur, reddendo in super causam praesentis supplicij tanquam eum ad tolerantiam adhortaretur. Neque ex uerbis Abrahæ intelligi potest, nisi tu uero nunc cruciaris, ex quo non licet inferri perpetuo. Sed & illud diuitis, Miserere mei: quod est misericordiam petentis, non uidetur esse perpetuo damnatorum. Porro cum petit quempiam mitti ad fratres ut poenitentiam agant, ne & ipsi in illum locum tormentorum descendant: innuere uidetur, eos ipsi poenae in mundo satisfacere potuisse (poenitentiam, inquit, agent) ne & ipsi in illo loco punirentur. Culpae enim, cum iudæi essent, citra poenitentiam satisfacere poterant: & cum diuites & potentes essent, non est uero absimile, ipsos sacrificia & purificationes facere solitos fuisse: non tamen poenae (cum non poeniterent) satisfacere. Optare autem bonum ijs qui in mundo sunt, ut satisfacere deo pro peccati reatu, atque poena, id sanè non uidetur esse perpetuo damnatorum. Quod si ita est, id manifeste infernum purgantium insinuat. Quod & arbitrator hic dominum hac (ita re gesta) narratione indicare uoluisse. At dices, perpetuo damnatorum esse locum insinuat Abraham, cum ait: Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnū firmatum est, ut ij qui uolunt hinc transire ad uos non possint, neque inde huc transire, nam si illinc non possint in sinum Abrahæ transire: ergo in perpetuis sunt poenis, eritque

pœnis, eritq; perpetuò damnatorum infernus. Ex uerbis Abrahæ non uidetur simpli-
 citer haberi, non posse inde transmeare, sed non posse cum uelint. Quid si non cū ue-
 lint, sed peractis pœnis transmeant: etsi nūc satisfactione peccati & pœnæ facta, non
 ad sinum Abrahæ, sed ad cœlum conuolare credantur: sed hæc ut de o placitum est &
 cognitum, fiunt. Verum dicere diuitem illum nō esse perpetuò damnatum, ad quod
 credendum maxime adduxit hoc euangeliū, Et sepultus est in inferno, non probe re-
 presentatum, paradoxum uideatur. Ideo aut id iudicio dei occulto relinquamus, aut
 sentiat quisq; quod sibi uideatur. Non tanti est ille (qui quandiū uixit, & etiam post
 mortem miser fuit) sola opinione diues, at re uera pauper, ut eius gratia controuersia
 suboriri debeat: sed dei potestas semper est laudanda, admirāda, suspicienda, siue iusti-
 tia adhuc illum puniat, siue misericordia illi parcat. Cæterum dices, qui fit ut cui remit-
 titur peccatū, non etiam condonetur pœna? Peccatū dimitti, & pœnā punitionemq;
 reseruari, argumēto est Dauid, qui (dimisso peccato) pœnas facinoris admissi postea
 luit. Quod ex. 2. Reg. cap. 12. & quibusdā sequētibus cognoscit, ubi post admissum
 peccatum mortis Uriæ, & raptus Bathsabæ, dixit illi per Nathan dominus: Ecce ego
 suscitabo super te malū de domo tua, & tollā uxores tuas in oculis tuis, & dabo pro-
 ximo tuo, & dormiet cū uxoribus tuis in oculis solis huius. Tu enim fecisti abscondi-
 te, ego autem faciam uerbum istud in conspectu omnis Israël, & in cōspectu solis hu-
 ius. Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui domino. Dixitq; Nathan ad Dauid: Dominus
 quoq; transulit peccatum tuum, non morieris. Ecce peccatum translatum: & cū di-
 cit, Non morieris, culpam dimissam. At pœnam reseruata innuit quod sequitur: Ve-
 runtamen quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini propter uerbum hoc, fi-
 lius qui natus est tibi, morte morietur. Et subditur: Percussitq; dominus paruulū, quē
 peperit uxor Uriæ, Dauid. Sed & ex quintodecimo cap. Suscitauit illi dominus malū
 de domo sua. Nam uniuersus Israël sequutus est Absalon tanquam regem, dimisso
 ipso Dauid rege, cum ait Dauid seruis suis qui erant in Hierusalem, cap. quintodeci-
 mo secundi Regum: Surgite, fugiamus: Neq; enim erit nobis effugium a facie Absa-
 lon. & subiūgitur: Egressus est ergo rex, & uniuersa domus eius pedibus suis. Sed
 & ingressus est Absalom ad concubinas Dauid in conspectu solis huius, ut scribitur
 cap. sextodecimo, iuxta consiliū Achitophel quod illi cōsuluit, dicens: Ingrede ad
 concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum: ut cum audierit omnis
 Israël, quod fœdaueris patrem tuum, roborentur tecum manus eorū. Tetenderūt er-
 go Absalom tabernaculū in solario, ingressusq; est ad concubinas patris coram uni-
 uerso Israël. Quis ergo non uidet dimisso, translato uel peccato, pœnam reseruata po-
 stea sequutam? Ergo aliquibus dimittit deus peccatum & pœnā: & ij ex morte trāse-
 unt ad uitam æternam. Alijs non remittit peccatum, quare neq; pœnam: & ij transe-
 unt de morte prima ad mortem secundam. Alijs remittit peccatum, id est culpam, re-
 seruata pœna, quod id secundi Regum designare uidetur, translulit peccatum tuū: et
 ij cum moriuntur, ad expiatorias transeunt pœnas. At dominus nunquam, nō remis-
 so peccato remittit pœnam. Si ergo concedimus interdum remitti peccatum, & non
 pœnam, peccatumq; transferri, necessarium est esse expiationū locū. Sed & pone ali-
 quem facientē pœnitentiā, id est satisfactionem pœnæ, interire satisfactione nō dū im-
 pleta: quid aliud restat, nisi eā apud inferos implendā, qui ijdem sint expiationū loci?
 Et quid hoc aliud designat: Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & re-
 ducit: Qui inferi unde reducit dominus, nisi expiatorij loci? Sed de his satis: quando-
 quidem plura super ea re Matthæi cap. quinto, numero. 39. dicta sunt. Id autem ut eò
 tandem reuertamur unde sumus digressi, nosse par est, dominum illa narratione de
 diuite & Lazaro, se deum esse declarasse, ut cui omnia præsentia sint quæ apud ange-
 los, quæ apud homines, & quæ apud inferos fiāt, Patri ergo gloriæ, & filio eius æter-

2. Reg. 12.

2. Reg. 15.

1. Reg. 2.

riæ sapientiæ, & spiritui sancto infusori gratiæ, soli deo omnis honor, potestas, & gloria per immensa seculorum secula. Amen.

C A P V T S E P T I M V M D E C I M V M.

142

ET ait ad discipulos suos: Impossibile est ut nō ueniant scandala: Væ autem illi, per quem ueniunt. Vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis. Attendite uobis: Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me: dimitte illi. Et dixerunt apostoli domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare & transplantare in mare, & obediet uobis. ¶ Quis autem uestrum habens seruum artem, aut pascentem boues, cui regresso de agro dicat illi: Statim transi & recumbe. & nō dicit: Para quod cœnē, & præcinge te & ministra mihi donec manducē & bibā, & post hæc tu māducabis & bibes? Nūquid gratiā habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Nō puto. Sic & uos cū feceritis oīa quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus face-
 143 re, fecimus. ¶ Et factū est dū iret in Hierusalem, transibat per mediū Samariā & Galilæam. Et cū ingrederetur quoddā castellum, occurrerūt ei decem uiri leprosi. Qui steterunt à longe, & leuauerūt uocem, dicentes: IESU præceptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit: Ite, ostēdite uos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Vnus autē ex illis ut uidit quia mundatus est, regressus est cum magna uoce magnificans deum. Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens: & hic erat Samaritanus. Respondens autem IESVS, dixit: Nōne decem mundati sunt, & nouem ubi sunt? Nō est inuentus qui rediret, & daret gloriam deo, nisi hic alienigena. Et ait illi:
 144 Surge, uade: quia fides tua te saluum fecit. ¶ Interrogatus autem à pharisæis quando uenit regnum dei: respondens eis, dixit: Non ueniet regnum dei cum obseruatione: neq; dicent, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnū dei intra uos est. Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desyderetis uidere unū diē filii hominis, & non uidebitis. Et dicēt uobis: Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neq; seſtemini. Nam sicut fulgur coruscās de sub cœlo in ea quæ sub cœlo sunt, fulget: ita erit filius hoīs in die sua. Primū autē oportet illū multa pati, & reprobari à generatione hac. Et sicut factū ē ī diebus Noë, ita erit & in diebus filii hoīs. Edebāt & bibebāt, uxores ducebāt, & dabātur ad nuptias usq; in diē qua intrauit Noë in arcā, & uēnit diluuium, & perdidit omnes. Similiter sicut factū est in diebus Loth: Edebāt & bibebāt, emebāt & uendebāt, plātabāt & ædificabāt: qua die autē exiit Loth à Sodomis, pluit ignē & sulphur de cœlo, & oēs perdidit. Secūdū hæc erit qua die filius hoīs reuelabitur. In illa hora q̄ fuerit in tecto, & uasa eius ī domo, ne descen-
 145 dat tollere